

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ.—Ἡ «βασιλική» τῶν Κεγχρεῶν*, ὑπὸ Ἄναστ.
Κ. Ὁρλάνδου.

Πρὸ τριάκοντα περίπου ἐτῶν ὁ ἀκάματος ἐρευνητὴς τῶν ἐν Ἑλλάδι χριστιανικῶν μνημείων μακαρίτης Γ. Λαμπάκης ἐδημοσίευσεν εἰς τὸ πρὸς τιμὴν τοῦ ἐν Palermo καθηγητοῦ Salinas ἐκδοθὲν ἀναμνηστικὸν τεῦχος¹ φωτογραφίας τινὰς τοῦ λιμένος καὶ τῶν ἐρειπίων τῶν Κεγχρεῶν συνοδεύσας αὐτάς διὰ βραχυτάτου ὑπομνήματος.

Μεταξὺ τῶν ἐρειπίων, ἅτινα ἀναφέρει ὁ Λαμπάκης, μνημονεύει ἀπλῶς καὶ τὰ λείψανα χριστιανικῆς βασιλικῆς «τοῦ IV ἢ V αἰῶνος», ἧς τὸ ἱερὸν βῆμα καὶ ἱκανὸν μέρος τοῦ ναοῦ κατακλύζεται ὑπὸ τῆς θαλάσσης.

Ἀσχολούμενος ἀπὸ τριετίας εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ εὔρετηρίου τῶν μεσαιωνικῶν μνημείων τῆς Κορινθίας ἐπεσκεψθῆν κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1934 τὰς Κεγχρεάς, ἵνα μελετήσω λεπτομερῶς καὶ πρὸ πάντων καταρτίσω τὸ διάγραμμα τῆς εἰρημένης βασιλικῆς, ἧς, ὡς προεῖπον, ὁ Λαμπάκης μόνον φωτογραφίαν εἶχε παράσχει. Τὸ μνημεῖον τοῦτο, ἄλλως τε, ἦτο καὶ καθ' ἑαυτὸ ἐνδιαφέρον ἀπὸ τε ἱστορικῆς καὶ ἀπὸ ἀρχαιολογικῆς ἀπόψεως, ἀφ' οὗ, ὡς γνωστόν, εἰς τὸν λιμένα τῶν Κεγχρεῶν ἀπεβιβάσθη τὸ πρῶτον ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καὶ ἀπ' αὐτοῦ πάλιν ἐξέπλευσε, μετὰ τῆς Πρισκίλλης καὶ τοῦ Ἀκύλα μεταβαίνων εἰς Συρίαν². Ἡ ἐκκλησία τῶν Κεγχρεῶν πρώτη ἐξ ὄλων ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ Παύλου ἐν Πελοποννήσῳ, εἰς τὰς Κεγχρεάς δ' ἔγραψεν ὁ κορυφαῖος ἀπόστολος τὴν πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολήν, ἣν ἐκόμισεν εἰς Ρώμην ἢ διάκονος τῆς ἐκκλησίας τῶν Κεγχρεῶν Φοίβη, ἣν συνιστᾷ πρὸς τοὺς Ρωμαίους ὁ Παῦλος³.

Πρέπει νὰ σημειώσω ὅτι ἡ μελέτη καὶ πρὸ πάντων ἡ σχεδιάσις τῶν κτηρίων τῶν Κεγχρεῶν ἦτο λίαν δυσχερής· διότι τὰ λείψανα τῆς «βασιλικῆς» κατακλύζονται ὑπὸ τῆς θαλάσσης τοῦ Σαρωνικοῦ, ἧς ἡ στάθμη, ὡς ἀπέδειξαν αἱ ἐρευναι τοῦ ἀειμνήστου Φωκίωνος Νέγρη, ὑψώθη ἔκτοτε κατὰ 3 περίπου μέτρα⁴. Ὀλίγα μόνον ὑψηλότερα τμήματα τοίχων προβάλλουν ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν, τὰ δὲ ὑπόλοιπα καλύπτονται ὑπὸ τῶν ὑδάτων καὶ εἶναι προσιτὰ διὰ λέμβου. Παρὰ ταῦτα ἐπεχείρησα, βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ τελειοφοίτου τῆς Σχολῆς Ἀρχιτεκτόνων κ. Εὐσταθίου Στίκα, τὴν ἐν μέρει ὑποβρύχιον ταύτην καταμέτρησιν, ἐξ ἧς προῆλθε τὸ παρατιθέμενον διάγραμμα τοῦ ἐνδιαφέροντος ἡμᾶς τμήματος (εἰκ. 1). Ὡς παρατηρεῖ τις, τὸ διάγραμμα δὲν παρουσιάζει ἐν μεμονωμένον κτήριον ναοῦ ἀλλ' ἐν σύμπλεγμα διαμερισμάτων, ἄλλων

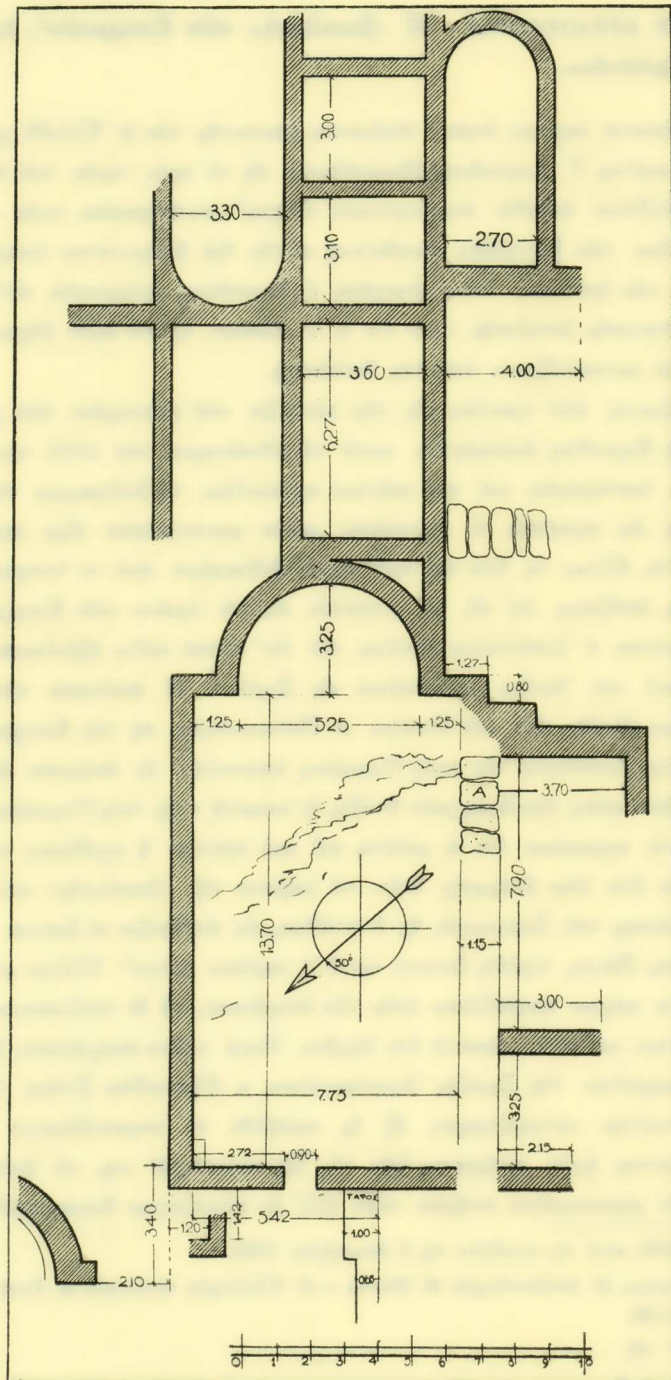
* Ἀνεκοινώθη κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 6 Δεκεμβρίου 1934.

¹ Miscellanea di Archeologia di Storia e di Filologia dedicata al Prof. A. Salinas, Palermo, σ. 71-80.

² Πράξ. ιθ' 18.

³ Ρωμ. ιστ' 1. 2.

⁴ *Compte Rendu de l'Académie des Sciences* τῆς 1ης Αὐγούστου 1904.

Εικ. 1.

ἀπλῶς ὀρθογωνίων καὶ ἄλλων μεθ' ἡμικυκλικῶν κογχῶν (ἐξεδρῶν), διατεταγμένων περίξ ἐνὸς μεγαλύτερου ὀρθογωνίου μετὰ κόγχης διαμερίσματος, ὅπερ εἶναι ἢ κατὰ Λαμπάκην «χριστιανικὴ βασιλική». Τὸ διαμέρισμα τοῦτο ἔχει μῆκος μὲν ἐσωτερικὸν 13.70 πλάτος δὲ μόνον 8. Ἡ ἡμικυκλικὴ κόγχη του εἶναι προσκεκολλημένη ἐπὶ τῆς μιᾶς τῶν στενῶν αὐτοῦ πλευρῶν, ἐπὶ δὲ τῆς ἀπέναντι στενῆς πλευρᾶς ὑπάρχει θύρα πλάτους 0.90, οὐχὶ ἀκριβῶς κατὰ τὸν ἄξονα τοποθετημένη. Ἐκ τῶν μακρῶν τοίχων ὁ μὲν βόρειος ἔχει πάχος 0.75 καὶ εἶναι ἐκ μικρῶν σχετικῶς λίθων καὶ σκληροῦ ὑδραυλικοῦ κονιάματος κατεσκευασμένος (opus incertum), ὁ ἄλλος ὅμως ἔχει πάχος 1.15 καὶ ἀποτελεῖται κατὰ τὸ σωζόμενον αὐτοῦ τμήμα ἐκ παρατεθειμένων μεγάλων ὀρθογωνίων λίθων (καισαρίων) (εἰκ. 1, Α) καθ' ὃν τρόπον συνήθως κατασκευάζονται οἱ ὄρατοὶ στυλοβάται τῶν ἀρχαίων κτηρίων. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεὶς λόγος συντρέχει, ὥστε ὁ τοῖχος οὗτος νὰ γίνῃ παχύτερος τοῦ ἄλλου, ἂν ἐπρόκειτο νὰ εἶναι κλειστός, πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὑπῆρχε κατὰ τὴν μιὰν πλευρὰν τοῦ διαμερίσματος μιὰ ἀνοικτὴ στοά, τῆς ὁποίας προηγεῖτο προθάλαμος. Μία τοιαύτη ὅμως στοά ὡς πλευρικὸν τοίχωμα μονοκλίτου χριστιανικοῦ ναοῦ εἶναι ἀπαράδεκτος, ὡς εἶναι ἀπαράδεκτος καὶ ἢ μικρὰ καὶ ἀσύμμετρος θύρα τῆς εἰσόδου. Πλὴν ὅμως τῶν δύο ἰσχυρῶν τούτων λόγων ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι ἐνδείξεις πείθουσαι, ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ Λαμπάκη ὡς βασιλικὴ ἐκληφθὲν κτήριον εἶναι μᾶλλον τμήμα μεγάλου τινὸς ρωμαϊκοῦ κτηρίου. Ἐν πρώτοις ὁ προσανατολισμὸς αὐτοῦ, ὅστις ἀποκλίνει κατὰ 50 ὄλας μοίρας τῆς ἀνατολῆς, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ πρὸς τοῦτο ἐδαφικὴ τις ἀνάγκη, εἶναι ἐνδείξις ὅτι δὲν πρόκειται περὶ ἐκκλησίας. Ἐπειτα περὶ τὴν μεγάλην αἵθουσαν ὑπάρχουσι χωρὶς προσκεκολλημένοι οὐ μόνον ἐπὶ τῶν μακρῶν πλευρῶν ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς κόγχης, ὅπερ δὲν θὰ συνέβαινε, ἂν ἡ κόγχη αὕτη ἐχρησίμευεν ὡς ἀψὶς ἱεροῦ ἐκκλησίας. Κατὰ ταῦτα πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Λαμπάκη ὡς βασιλικὴ ἐκληφθεῖσα αἵθουσα δὲν ἀνήκει εἰς ναόν, ἀλλ' εἰς μέγα τι καὶ πολὺπλοκον ρωμαϊκὸν κτήριον¹, οὗτινος μία τῶν αἰθουσῶν ἔτυχεν, ὡς συνήθως συμβαίνει (κτίσματα μεταξὺ Ὀλυμπίου Ἀθηνῶν καὶ Ζαππείου), νὰ ἔχῃ τὸ σχῆμα μονοκλίτου βασιλικῆς καὶ προσανατολισμὸν κάπως πλησιάζοντα ἀλλὰ καὶ μὲ ἀνοικτὴν στοάν, δι' ἧς ὁ χώρος συνεκοινώνει πρὸς νότιον προθάλαμον.

Ἡ αἵθουσα αὕτη δὲν εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐχρησιμοποιήθη ἀργότερον ὑπὸ τῶν χριστιανῶν διὰ τὴν λατρείαν των, ἀφοῦ εἶχε τὸ πρὸς τοῦτο κατάλληλον σχῆμα. Ἀδυνατῶ ὅμως νὰ παραδεχθῶ ὅτι τὸ ὑπ' ὄψιν κτήριον κατεσκευάσθη ἐξ ὑπαρχῆς ὡς Χριστιανικὸς ναὸς εἰς τὸ μέρος ὅπου ἀπεβιβάσθη τὸ πρῶτον ὁ ἀπόστολος Παῦλος. Ποῦ δὲ ἔκειτο καὶ ποῖον σχῆμα καὶ μέγεθος εἶχεν ἡ παλαιὰ βασιλικὴ θὰ ἀποδείξωσιν ἀνασκαφαὶ ἐνεργούμεναι παρὰ τὸν λιμένα.

¹ Τοῦ αὐτοῦ κτηρίου τὰ θεμέλια διαφόρων διαμερισμάτων παρατηροῦνται ἐν συνεχείᾳ εἰς ἔκτασιν ἄνω τῶν 100 μέτρων πρὸς τὸ πέλαγος.